

เครื่องปั้นดินเผาโมคลาน

ปรีชา นุ่นสุข

แม้ว่าภาคใต้ โดยเฉพาะที่นครศรีธรรมราชจะไม่ใช่แหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผา แหล่งขนาดใหญ่ที่มีในประเทศไทย แต่แหล่งผลิตขนาดย่อมก็ยังมีกระจายกันอยู่หลายแห่ง เช่นที่ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ที่บ้านนอกไร่ ตำบลโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช รวมทั้งที่บ้านโมคลาน ตำบลโมคลาน อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะเครื่องปั้นดินเผาที่บ้านโมคลานในประเด็นการผลิต ภาชนะดินเผาในอดีต และการผลิตในปัจจุบันโดยสังเขป

โมคลาน : ชุมชนแห่งอดีต

อนุชนรุ่นแล้วรุ่นเล่าได้รับการสืบสายคำแห่งตำนานที่ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรจากปากบรรพบุรุษว่า

ตั้งดินตั้งฟ้า	ตั้งหญ้าเข็มมอน
โมคลานตั้งก่อน	เมืองคอนตั้งหลัง
หรือ "สร้างดินสร้างฟ้า	สร้างหญ้าเข็มมอน
โมคลานสร้างก่อน	เมืองคอนสร้างหลัง"

ตำนานชิ้นนี้แม้จะสั้นแต่ก็กระชับรัด และบ่งชี้ถึงความเก่าแก่และความสำคัญของชุมชน

ชุมชนแห่งนี้ตั้งอยู่บนสันทรายเก่าซึ่งเกิดขึ้นในยุคโฮโลซีน (Holocene) อายุประมาณ ๘,๐๐๐-๕,๐๐๐ ปีมาแล้ว สันทรายนี้วางตัวในแนวเหนือ-ใต้ขนานกับชายฝั่งอ่าวไทย และนับเป็นสันทรายที่สองนับจากฝั่งอ่าวไทยซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของชุมชนโบราณสันทรายแรก ได้แก่ สันทรายที่เป็นที่ตั้งของตัวเมืองนครศรีธรรมราช สันทรายแรกนี้ยาวเหยียดทอดตัวในแนวเหนือ-ใต้ตั้งแต่ อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ระหว่างสันทรายทั้งสองมีระยะห่างกันประมาณสามกิโลเมตร ด้วยเหตุที่สันทรายที่สองอันเป็นที่ตั้งของชุมชนโมคลานอยู่ลึกกว่าสันทรายแรก ซึ่งเป็นที่ตั้งของตัวเมืองนครศรีธรรมราชดังกล่าวมาจึงอาจกล่าวได้ว่าสันทรายที่สองนี้มีอายุมากกว่าสันทรายแรก และชวนให้สันนิษฐานได้ต่อไปอีกว่า การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์น่าจะเกิดขึ้นบนสันทรายที่สองก่อนสันทรายแรกด้วย

ลักษณะ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณโมคลานสอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์โบราณคดีทุกประการ กล่าวคือตั้งถิ่นฐานไปตามแนวยาวของสันทราย (ซึ่งสูงกว่าที่ราบลุ่มน้ำจืดราว ๒-๓ เมตร) ลักษณะชุมชนจึงกระจายออกไปในแนวยาวเหนือ-ใต้ เช่นเดียวกับชุมชนอื่นที่ตั้งอยู่บนสันทรายเช่น ชุมชนโบราณสทิงพระ และชุมชนโบราณปัตตานี เป็นต้น

สภาพทางภูมิศาสตร์โบราณคดีของสันทรายอันเป็นที่ตั้งของชุมชนโมคลานนี้ เชื้ออำนวยการตั้งถิ่นฐานเป็นอย่างยิ่ง เพราะว่าทางทิศตะวันตกของสันทรายห่างออกไปราว ๑๐ กิโลเมตร เป็นแนวเทือกเขานครศรีธรรมราชซึ่งวางตัวในแนวเหนือ-ใต้ขนานไปกับสันทราย เทือกเขานี้เป็นที่เกิดของลำน้ำซึ่งไหลผ่านสันทรายตรงชุมชนโบราณโมคลานสองสาย คือ คลองชุมขลิง^๑ และคลองโต๊ะเน็ง^๒ คลองทั้งสองนี้ไหลลงอ่าวไทยซึ่งอยู่ห่างจากชุมชนโบราณโมคลานไปทางทิศตะวันออกราว ๔ กิโลเมตร แต่เดิมชาวบ้านในชุมชนโบราณโมคลานได้อาศัยคลองทั้งสองนี้เป็นทางสัญจรสู่อ่าวไทย เพื่อเดินทางต่อไปยังถิ่นอื่น มีร่องรอยของตะกอน และการกัดเซาะ ที่ช่วยให้สันนิษฐานได้ว่า เดิมคลองทั้งสองนี้เป็นแม่น้ำที่ใหญ่มาก แต่ปัจจุบันนี้คลองทั้งสองตื้นเขินขึ้น อาจเป็นเพราะว่ามีการขุดคลองอีกสายหนึ่งไปเชื่อมคลองท่าสูง เพื่อเดินทางไปที่ศาลาซึ่งอยู่ทางเหนือของชุมชนโมคลาน เรียกคลองที่ขุดขึ้นใหม่นี้ว่า "คลองขุด"

ระหว่างสันทรายกับเทือกเขานครศรีธรรมราชมีที่ราบลุ่มต่ำอันกว้างใหญ่และอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเกิดจากอิทธิพลของตะกอนในลำน้ำ บริเวณนี้จึงเหมาะแก่การทำนา ส่วนสภาพระหว่างสันทรายแรกกับสันทรายที่สองก็เป็นที่ราบลุ่มต่ำเช่นเดียวกัน บางบริเวณใช้เป็นที่ทำนา และบางบริเวณยังมีลักษณะเป็นป่าชายเลน โดยเฉพาะริมฝั่งคลอง พื้นที่บนสันทรายส่วนใหญ่เป็นที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนได้พบว่าไม่นิยมตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในที่ราบลุ่มน้ำจืดทั้งสองด้านของสันทราย สันทรายนี้อุดมสมบูรณ์มาก เหมาะแก่การปลูกพืชผักผลไม้ โดยเฉพาะมะพร้าว นั้นมีมากกว่าพืชชนิดอื่น

^๑คลองชุมขลิง บางที่ชาวบ้านเรียกว่า "คลองยิง" เพราะไหลผ่านชุมชนโบราณโมคลานตรงบ้างยิง แต่ชาวบ้านเรียกเป็นภาษากลางว่า "คลองมะยิง"

^๒คลองโต๊ะเน็ง บางที่ชาวบ้านเรียกว่า "คลองควาย" หรือ "คลองโมคลาน"

ภาพที่ ๑ คลองชุมชิ่ง ช่วงที่ไหลผ่านบ้านอิงและบ้านโมคลาน
แล้วไหลลงสู่ อ่าวไทยในเขตอำเภอท่าศาลา ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาหลวงในเขตอำเภอพรหมคีรี

ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์โบราณคดีที่กล่าวข้างต้น ทำให้ชุมชนโมคลานสามารถบริโภคทรัพยากรได้อย่างเต็มที่ เพราะอารยธรรมเขื่อนอำนวยทั้งในด้านภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และสภาพแวดล้อม ทำให้ชุมชนนี้พัฒนาทางอารยธรรมได้อย่างรวดเร็ว จนกลายเป็น

แหล่งอารยธรรมที่สำคัญมาตั้งแต่โบราณ สามารถติดต่อและแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับชุมชนอื่นได้เป็นอย่างดี อีกด้วยเพราะอยู่ใกล้ฝั่งทะเลและมีแม่น้ำขนาดใหญ่เข้าสู่ชุมชนได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นปัจจัยที่ช่วยสนับสนุนให้ชุมชนแห่งนี้กลายเป็นแหล่งโบราณคดีที่สำคัญขึ้นมา

ภาพที่ ๒ คลองโต๊ะเน็งเป็นคลองอีกสายหนึ่งที่ไหลผ่านบ้านอิง แล้วไหลลงสู่อ่าวไทย ในเขตอำเภอท่าศาลา แต่เดิมเป็นเส้นทางหลักในการลำเลียงเครื่องปั้นดินเผาของชาวบ้านอิงและโมคลานไปจำหน่าย

การทำภาชนะดินเผา

บนสันทรายอันเป็นที่ตั้งชุมชน ห่างจากโบราณสถานวัดโมคลานมาทางทิศเหนือราว ๑๐๐ เมตร มีคลองสายหนึ่งชื่อ "คลองโต๊ะเน็ง" ห่างจากคลองโต๊ะเน็งมาทางเหนือราวหนึ่ง กิโลเมตร มีคลองอีกสายหนึ่งชื่อ "คลองซุ่มขลิ้ง" คลองทั้งสองนี้ไหลผ่านสันทรายไปลงสู่อ่าวไทยทางทิศตะวันออก ระหว่างคลองทั้งสองสายนี้เป็นบริเวณที่ชุมชนแห่งนี้ใช้ทำภาชนะดินเผามาแต่โบราณ เรียกว่าแหล่งภาชนะดินเผาบ้านยิง พื้นที่ที่ใช้เพื่อการทำนี้ (ทั้งที่เคยใช้มาแล้วและกำลังทำต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน) มีประมาณ ๓๐-๔๐ ไร่ แต่ไม่มีนักโบราณคดีคนใดเข้าไปศึกษาและกล่าวถึง (อาจจะเพราะต่างมุ่งศึกษาเฉพาะโบราณสถานในวัดโมคลานก็เป็นได้)

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑ ผู้เขียนและรองศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว ได้เข้าไปดูการทำภาชนะดินเผาที่บ้านยิง หลังจากนั้นก็เข้าไปดูอีกหลายครั้ง ได้พบความแปลกประหลาดใจมากเพราะปรากฏว่าบริเวณอันกว้างใหญ่ไพศาลนี้ เต็มไปด้วยเนินดินขนาดใหญ่ที่ทับถมด้วยเศษภาชนะดินเผาทั้งสิ้น ชาวบ้านเคยขุดดินบนเนินเพื่อขยายเตาเผาออกไปพบว่าเศษภาชนะดินเผาที่ทับถมกันอยู่ลึกมาก ทั้งได้พบเศษภาชนะดินเผารุ่นเก่าเนื้อแกร่งจำนวนมาก เป็นแบบที่แปลกซึ่งปัจจุบันเลิกทำไปแล้ว ลายบนภาชนะมีหลายลาย เช่น ชูคร่องแฉวนอก ประสมด้วยลายจุดประ ลายประทับ เป็นรูปตัว S และลายประทับรูปต้นไม้ที่มียอดคล้ายหัวลูกศร เป็นต้น หลายลายมีลักษณะคล้ายกับลายภาชนะดินเผาแบบทวารวดีที่ขุดค้นได้จากบ้านคูเมือง อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี^๑

^๑ ผาสุข อินทรารุท "การศึกษาภาชนะดินเผาจากแหล่งขุดค้นที่บ้านคูเมือง" การขุดค้นและการศึกษาวัฒนธรรมของชุมชนโบราณที่บ้านคูเมือง อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร) ๒๕๒๔ รูปที่ ๒๓.

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔ รองศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว ได้เข้าไปสำรวจจำนวนผู้ที่ยังคงทำภาชนะดินเผาอยู่ในแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ ปรากฏว่าเหลือเพียง ๑๓ รายคือ^๒

๑. นางวรรณิ์ เพิ่มพูน
บ้านเลขที่ ๑๑ หมู่ที่ ๙ ตำบลหัวตะพาน
๒. นายชม เพิ่มพูน
บ้านเลขที่ ๑๑ หมู่ที่ ๙ ตำบลหัวตะพาน
๓. นางนำ คมขำ
บ้านเลขที่ ๑๔ หมู่ที่ ๙ ตำบลหัวตะพาน
๔. นางแนม พรหมจันทร์
บ้านเลขที่ ๑๔ หมู่ที่ ๙ ตำบลหัวตะพาน
๕. นางสาวอารีย์ พรหมจันทร์
บ้านเลขที่ ๑๔ หมู่ที่ ๙ ตำบลหัวตะพาน
๖. นางระเบียบ ทพยิ์โสม
บ้านเลขที่ ๑๔ หมู่ที่ ๙ ตำบลหัวตะพาน
๗. นางก้อย มโนสงค์
บ้านเลขที่ ๒๐ หมู่ที่ ๙ ตำบลหัวตะพาน
๘. นางเกี้ยว มิติลา
บ้านเลขที่ ๒๓ หมู่ที่ ๙ ตำบลหัวตะพาน
๙. นายเลียบ บัวแก้ว
บ้านเลขที่ ๔๕ หมู่ที่ ๙ ตำบลหัวตะพาน
๑๐. นางชอง บุญทรง
บ้านเลขที่ ๑๐๓ หมู่ที่ ๑๑ ตำบลหัวตะพาน

^๒ ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช รายงานสำรวจงานช่างฝีมือในจังหวัดนครศรีธรรมราช ๒๕๒๔ (อัดสำเนา) หน้า ๑๕๕. จากการไปสำรวจอีกครั้งเมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๓๕ ปรากฏว่ารายที่ ๓ และ ๑๒ ได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว รายที่ ๔ และ ๑๑ ได้เลิกอาชีพนี้ไป เพราะชราภาพ ส่วนที่อยู่รายที่ ๑-๙ ได้เปลี่ยนจากหมู่ที่ ๙ ตำบลหัวตะพานเป็นหมู่ที่ ๖ ตำบลโพธิ์ทอง ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นต้นมา ทั้งนี้เนื่องจากการแบ่งเขตปกครองใหม่ในพื้นที่อำเภอท่าศาลา

๑๑. นางเก็บ คล้ายนาวัน
บ้านเลขที่ ๑๐๓ หมู่ที่ ๑๑ ตำบลหัวตะพาน
๑๒. นางสงวน ราชอุไร
บ้านเลขที่ ๑๐๓ หมู่ที่ ๑๑ ตำบลหัวตะพาน
๑๓. นางวรรณิ ราชอุไร
บ้านเลขที่ ๑๐๕ หมู่ที่ ๑๑ ตำบลหัวตะพาน

การผลิตในอดีต

คุณครูจ่าง สุวพันธ์ ได้เล่าว่าครั้งที่ท่านเข้ามาในชุมชนนี้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๗ นั้นมีผู้ทำภาชนะดินเผาราว ๒๐ ครัวเรือน สอบถามผู้เฒ่าในขณะนั้นได้ความว่าทำมานานต่อเนื่องกันโดยตลอด ดังที่ปรากฏเนินดินมีเตาเผาและเศษภาชนะดินเผาทับถมกันอยู่นั้นแหละสมัยนั้นนิยมทำเตาเผาโดยการขุดจอมปลวกให้เป็นโพรง ในโพรงจะมีลักษณะเป็นห้องหรืออุโมงค์สำหรับวางภาชนะในขณะเผา ส่วนยอดจอมปลวกก็ตัดเป็นช่องขนาดใหญ่ กล่าวสรุปเตาชนิดนี้ด้านข้างถูกเจาะเป็นที่สูมไฟ และด้านบนเป็นช่องระบายความร้อนและลำเลียงภาชนะขึ้นลงเมื่อนำเข้าและออกจากเตาเผาในการเผาครั้งหนึ่งถ้าภาชนะที่เผามีขนาดไม่โตนัก เช่น หม้อขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางราว ๖ นิ้วจะได้ราว ๒๐๐ ลูก เรียกว่า "เตาหลุม" เตาแบบนี้นับว่าเป็นเตาที่ทำอย่างง่าย และเป็นแบบที่สืบทอดกันมาตั้งแต่เดิมจนถึงบัดนี้ โดยมีได้เปลี่ยนแปลงแต่อย่างใดเลยนับเป็นเตาเผาแบบดั้งเดิมแบบหนึ่งของโลก เป็นต้น แบบของเตาเผาแบบระบายความร้อนขึ้น (Updraught Kilns)^๕ เนื่องจากช่องระบายความร้อนกว้างมาก เมื่อเผาภาชนะจึงต้องใช้เศษภาชนะดินเผาที่แตกๆ วางซ้อนกันขึ้นไปบนภาชนะที่จะเผ่อีกทีหนึ่ง เพื่อช่วยรักษาความร้อนมิให้พุ่งออกไปทางด้านบนของเตาเร็วเกินไปอย่างไรก็ดี เตาแบบนี้ให้ความร้อนไม่สูงพอและควบคุมอุณหภูมิไม่ได้ ดังนั้นจึงไม่สามารถทำภาชนะดินเผาแบบเคลือบได้ ทั้งนี้คุณครูจ่าง สุวพันธ์ เคยทดลองทำแล้วโดยซื้อน้ำยาเคลือบมา แต่ไม่ประสบความสำเร็จ

ในราว พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๐ มีการผลิตภาชนะดินเผาในชุมชนโบราณแห่งนี้กันมากที่สุดเพราะเป็นระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ภาคใต้ได้ประสบวิกฤตจากสงครามทำให้มีผู้ต้องการใช้ภาชนะดินเผามากเป็นพิเศษ สิ่งที่ผลิตในยุคนั้นคือโถงน้ำอ่าง สวด (หวด) หม้อข้าวหม้อแกง กะทะ ชัน กรอง (กระซอน) เนียง (ไห) และกระถาง เป็นต้น โดยทำได้ราววันละ ๑๐๐-๕๐๐ ใบต่อคน

เส้นทางลำเลียงภาชนะดินเผาออกขายในชุมชนภายนอกเวลานั้น คือคลองใต้แฉ่งและคลองชุมชนซึ่งโดยใช้เรือใบบรรทุกไปส่งที่ท่าแพและท่าโพธิ์ เพื่อลำเลียงต่อไปยังปากพ่อง เกาะสมุย สิชล ปากนคร และปากพญา เป็นต้น เรือใบแต่ละลำบรรทุกได้ราวเที่ยวละ ๑,๐๐๐-๒,๐๐๐ ใบ แต่แต่ละครอบครัวบรรทุกออกไปขายเดือนละเที่ยว ราคาขายในยุคนั้นนับว่าสูงมากเช่นกัน อย่างหม้อขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๖ นิ้ว ขายราคาถ้วยละ ๓ บาท (ปัจจุบันขายถ้วยละ ๔๐๐-๖๐๐ บาท)

การผลิตในปัจจุบัน

คุณครูจ่างและคุณแม่แจ่ม สุวพันธ์ ได้กล่าวว่ากรรมวิธีผลิตภาชนะดินเผา ณชุมชนโบราณแห่งนี้ว่าในปัจจุบันไม่แตกต่างไปจากที่เคยทำมาเมื่อสมัยโบราณเลย กล่าวคือมีขั้นตอนการผลิตดังนี้

๑. นำดินเหนียวมาจากบริเวณที่ราบลุ่มต่ำ (ที่เรียกว่า "ทุ่งน้ำเค็ม") ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านยิง

๒. หากดินเหนียวที่ได้มีความชื้นพอเหมาะแก่การทำภาชนะก็พรมน้ำแล้วเอาผ้าคลุมไว้แต่หากเปียกเกินไปก็ผึ่งให้หมาดเสียก่อน

^๕ พัชรี สาริกบุตร เทคโนโลยีสมัยโบราณ (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๒๓) หน้า และรูปที่ ๑๑๓.

ภาพที่ ๓ ดินเหนียวทางทุ่งน้ำเค็ม ซึ่งเป็นดินในบริเวณที่ราบลุ่มตะวันออก ของบ้านยิง เป็นวัสดุหลักในการทำเครื่องปั้นดินเผา

๓. นำดินที่เตรียมไว้มาตัดเป็นชั้นด้วยไม้ไผ่บางๆ (เรียกว่า "ไม้ไผ่จัก") เพื่อให้ดินเข้าเป็นเนื้อเดียวกัน

๔. นำดินที่ตัดเป็นเนื้อเดียวกันแล้วมาคลุกหรือผสมด้วยทรายละเอียด ใช้เท้านวดย้ำแล้วคลุกด้วยมือให้ดินกับทรายเข้าเป็นเนื้อเดียวกัน แล้วเอาผ้าคลุมไว้

น่าสังเกตว่าการทำภาชนะดินเผาที่นี่ไม่ได้ใช้แกลบเป็นส่วนผสม โดยทั่วไปการทำภาชนะดินเผาในที่อื่นมักจะใช้แกลบหรือผงเชื้อ (คือดินผสมแกลบเผาแล้วตำป่น) ละเอียดใช้ผสมกับดินเหนียวที่จะปั้น) การใช้แกลบเป็นส่วนผสมมีมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในยุคหินกลาง (คือประมาณ ๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว) อย่างที่ถ้ำผี จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่โนนนกทา จังหวัดขอนแก่น และที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี จากการวิเคราะห์เศษภาชนะดินเผาก็พบว่ามีการใช้แกลบผสม และใช้ต่อมาจนถึงปัจจุบันที่บ้านคำอ้อ^๖ ซึ่งอยู่ไม่ห่างไปจากแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง เหตุนี้นักโบราณคดีบางท่านจึงตั้งข้อสังเกตว่าการทำภาชนะดินเผาที่บ้านคำอ้อน่าจะทำต่อเนื่องมาจากวัฒนธรรมบ้านเชียง

การใช้แกลบเป็นเชื้อมาทำภาชนะดินเผามีความจำเป็นมาก เพราะแกลบเป็นเชื้อในการเผาให้ได้อุณหภูมิสูงมากขึ้น โดยเฉพาะการเผาในเวลาจำกัดและขาดเตาเผาที่ควบคุมอุณหภูมิได้เช่นนี้ การเผาภาชนะที่ควบคุมอุณหภูมิไม่ได้นั้น แกลบข้าวหรือเชื้อจากพืชผักอย่างอื่นจะช่วยให้การสันดาปเป็นที่ดี หากไม่ใช่สิ่งที่กล่าวมาเป็นเชื้อ มักทำให้ภาชนะดินเผาแตกขณะเผา แต่การใช้เชื้อดังกล่าวก็มีข้อเสีย คือผิวหม้ออาจมีรอยตำหนิบ้าง และเนื้อภาชนะดินเผามักไม่ประสานกันสนิท หลังจากแกลบข้าวถูกไฟไหม้ไปแล้ว^๗

๕. นำดินที่เตรียมไว้แล้วมาขึ้นรูปโดยใช้ปั้นหมุน ซึ่งมีทั้งปั้นหมุนชนิดขึ้นเดียว (ขณะนี้พบว่ามีใช้ครั้งแรกที่เมือง Ur ในสุเมอเรีย เมื่อประมาณ ๔,๐๐๐-๓,๕๐๐ ปีมาแล้ว^๘) และปั้นหมุนสองขึ้น (ขณะนี้พบ

^๖ ปรีชา อนุช 'ภาชนะดินเผา' โบราณคดี ๔ (๓) : ๓๒๓-๓๒๘, มกราคม ๒๕๑๖.

ภาพที่ ๔ ภาชนะที่ขึ้นรูปและตกแต่งกันเสร็จแล้ว จะนำมาฝังลงไปเพื่อให้แห้งก่อนส่งเผา

ว่ามีใช้ครั้งแรกที่เมือง Hazor ในอียิปต์ เมื่อประมาณ ๓,๓๐๐ ปีมาแล้ว^{๙๖}) แบนหมุนนี้ชาวบ้านเรียกว่า 'มอน' ใช้น้ำประสาน คือน้ำดินเหนียวข้น (เรียกว่า 'น้ำเซลดอะ') ชุบผ้าลูบผิวภาชนะตามรูปทรงที่ต้องการ ในขณะที่อีกคนหนึ่งช่วยหมุนมอน ข้างในภาชนะใช้หินดู (เรียกว่า 'ลูกเกอ') ตกแต่งในขณะที่ขึ้นรูป

๖. ตกแต่งและต่อหู (หากมีหู) หลังจากขึ้นรูปเรียบร้อยแล้ว

๗. ใช้เชือกใยดิบปะรดตัดที่กัน ให้ภาชนะหลุดจากแบนหมุน

๘. วางภาชนะที่ขึ้นรูปเรียบร้อยแล้วให้หมาด ใช้ฝากระป๋องขูดตกแต่งผิว จากนั้นจึงใช้ลูกสะบ้าขัดมันที่ผิวอีกครั้ง

๙. แต่งผิวภายในด้วยหินดู แต่งลายภายนอกด้วยไม้แบบ ดีให้เป็นลายหรือกดเป็นลายตามต้องการ

๑๐. ฝังลงในที่ร่มราว ๓-๔ วันจนภาชนะนั้นแห้งสนิท (ไม่นิยมฝังแดดเพราะภาชนะจะแตก)

๑๑. เมื่อภาชนะแห้งสนิทแล้วจึงนำเข้าเตาเผา โดยมีชิ้นสำหรับวางภาชนะ (Fire bars) รองรับวางซ้อนกันขึ้นราว ๑๐๐-๒๐๐ ใบ เมื่อซ้อนกันจนถึง

ปากอุโมงค์ของเตาแล้ว จึงเอาเศษภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ที่แตกมาปิดบนภาชนะที่จะเผาจนเต็มเตา

๑๒. ลุมไฟเข้าทางช่องเตา (หรืออุโมงค์) ซึ่งขุดไว้สำหรับลุมไฟ (มีเพียงช่องเดียว) เมื่อไฟลุกจะเผาภาชนะที่วางอยู่ชั้นบน ความร้อนและความชื้นจะระบายออกทางปากอุโมงค์ เตาหลุมแบบนี้ให้ความร้อนไม่เกิน ๘๐๐-๙๐๐ องศาเซลเซียส ภาชนะดินเผาที่ได้จึงไม่แกร่งพอ มีความพรุน ดูดซึมน้ำมาก เวลาจับต้องจะเหนียวมือ เนื้อดินยังหลวมติดไม่ค่อยสนิทเพราะเผาอุณหภูมิต่ำ (ภาชนะดินเผาประเภทนี้เรียกทับศัพท์ว่า 'เทอราคอตตา' Terra Cotta)

การเผาด้วยหลุมต้องระมัดระวังเรื่องความร้อน ต้องควบคุมเรื่องการลุมไฟอยู่ตลอดเวลา กล่าวคือ ตอนเริ่มเผาให้ใช้เพียงควันไฟผ่านภาชนะเท่านั้น (ระยะหลัง

^{๙๖} อ่าพัน กิจงาม สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในอิสาน หน้า ๑๒.

^{๙๗} Henry Hodges, Technology in Ancient World, (Penguin Book Ltd., ๑๙๗๑).

^{๙๘} Rivka Gonen, Ancient Pottery, (Cassel and Company Ltd., ๑๙๗๓).

ภาพที่ ๕ เตาเผา แต่เดิมนิยมจุดจอบปลวกให้เป็นโพรงหรืออุโมงค์ เพื่อนำผลิตภัณฑ์เข้าเผา ปัจจุบันใช้เตาหลุมและเตาอิฐแทน

จึงมักใช้วัสดุหรือไม้ที่ให้ควันได้ดี เช่นไม้ผุ และกาบมะพร้าว เป็นต้น) หากให้ไฟแรงในระยะแรกภาชนะจะแตก ร่มควันอยู่ ๖ ชั่วโมงจึงเพิ่มไฟได้ (เรียกว่า "รมเบา")

๑๓. เมื่อรมเบาผ่านไปแล้วก็ให้ไฟแรง (เรียกว่า "รมหนัก" หรือ "ใจห่มือ") โดยใช้พื้นที่ให้ความร้อนสูง ซึ่งต้องควบคุมอยู่ตลอดเวลา ร่มหนักราว ๓-๕ ชั่วโมง จึงเอาฟืนออกจากเตาให้หมด แล้วเปลี่ยนเป็นร่มควันอีก เพื่อให้ภาชนะมีผิวสวยไม่ดำ

๑๔. เมื่อไฟดับสนิทและภาชนะเย็นตัวดีแล้ว จึงเอาภาชนะที่เผาแล้วออกจากเตาโดยลำเลียงออกทางปากอุโมงค์ซึ่งจะได้ภาชนะที่สวยงาม เมื่อถึงขั้นนี้กรรมวิธีผลิตภาชนะดินเผาก็เสร็จสิ้นลง ร่อนนำไปจำหน่ายต่อไป

บทสรุป

จากสภาพภูมิศาสตร์โบราณคดีที่เอื้ออำนวยต่อการตั้งถิ่นฐาน และการพัฒนาอารยธรรมและการติดต่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ทำให้วัฒนธรรมหินใหญ่ได้ปรากฏขึ้นที่ชุมชนโบราณโมคลานในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคสำริดเมื่อหลายพันปีมาแล้ว วัฒนธรรมนี้มีส่วนคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมหินใหญ่ของดินแดนอื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาก โดยเฉพาะในประเทศมาเลเซีย อันแสดงให้เห็นการติดต่อแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมของภูมิภาคนี้ซึ่งเป็นไปอย่างไม่ขาดสาย

ในราวพุทธศตวรรษที่ ๖-๑๑ ได้พบโบราณวัตถุที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์กับสังคมภายนอกเด่นชัดขึ้น จนสันนิษฐานได้ว่าชุมชนนี้น่าจะเป็นเมืองท่าที่สำคัญแห่งหนึ่งของภูมิภาคนี้ในระยะนั้นก็ได้ ครั้นถึง

พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ โบราณวัตถุสถานที่นี้แสดงอิทธิพลทางศิลปกรรมของอินเดีย โดยเฉพาะอินเดียภาคใต้ เทวสถาน โบราณวัตถุเนื่องในศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไสวณิกาย และพระพุทธรูปที่เหลืออยู่ สะท้อนให้เห็นถึงความรุ่งเรืองทางอารยธรรมของชุมชนโบราณได้มาก

ระยะต่อมาอิทธิพลของพุทธศาสนาคงแพร่เข้ามาในชุมชน เพราะปรากฏโบราณวัตถุสถานทางพุทธศาสนา มากมาย และโบราณสถานเหล่านี้คงถูกทอดทิ้งไปเป็นเวลานาน เพิ่งจะมีความสำคัญขึ้นมาใหม่เมื่อไม่นานมานี้ พร้อมกับการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวไทยมุสลิม ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ในขณะนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าชุมชนโบราณโมคคลานเป็นที่รวมอารยธรรม และวัฒนธรรมหลายแบบหลายศาสนาอย่างกลมกลืนยิ่ง

ประเด็นสำคัญที่มักจะถูกมองข้ามไปเสมอ ทั้งที่เป็นจุดเด่นของชุมชนโบราณแห่งนี้คือการทำภาชนะดินเผาที่ได้ทำต่อเนื่องกันมาแต่โบราณ ทำให้บริเวณที่ใช้ทำภาชนะดินเผาที่กว้างใหญ่ จนอาจกล่าวได้ว่าหาแหล่งทำภาชนะดินเผาที่กว้างใหญ่เช่นนี้ได้ยากในประเทศไทย และประการสำคัญยังสามารถรักษากรมวิธีการผลิตแบบเดิมได้อย่างต่อเนื่อง ไม่แน่ว่าการทำภาชนะดินเผาที่แหล่งโบราณคดีแห่งนี้ อาจจะเป็นแหล่งผลิตกรรมเครื่องปั้นดินเผาพื้นเมืองของภูมิภาคนี้ ก่อนที่เครื่องเคลือบจากประเทศจีนและสังคโลกจะเข้ามาครองตลาดก็เป็นได้

บรรณานุกรม

- นครศรีธรรมราช, วิทยาลัยครู รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์ ๒๕๒๑.
- นครศรีธรรมราช, วิทยาลัยครู ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ รายงานการสำรวจขางมีมือในจังหวัดนครศรีธรรมราช ๒๕๒๔.
- ปรีชา กาญจนาคม 'ภาชนะดินเผา' โบราณคดี ๔(๓) : ๓๒๓-๓๒๔, มกราคม ๒๕๑๖.
- ปรีชา นุ่นสุข อารยธรรมของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ในแหล่งโบราณคดี รายฝั่งทะเลของประเทศไทย รายงานการศึกษาค้นคว้าประกอบการศึกษาวิชาภูมิศาสตร์โบราณคดี ภาคการศึกษาที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๒๓ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ผาสุข อินทราวุธ 'การศึกษาภาชนะดินเผาจากแหล่งขุดค้นที่บ้านคูเมือง' การขุดค้นและการศึกษาวัฒนธรรมของชุมชนโบราณที่บ้านคูเมือง อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๒๔.
- พัชรีย์ สาริกบุตร เทคโนโลยีสมัยโบราณ กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๒๔.
- อำพัน กิจงาม สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในอีสาน เอกสารประกอบคำบรรยายวิชาก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ภาคการศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๒๔ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๒๔ (จัดสำเนา)
- Gonen, Rivka. Ancient Pottery, Cassell and Company Ltd., ๑๙๖๓.
- Hodges, Henry. Technology In Ancient World, Penguin Book Ltd., ๑๙๗๑.